

En årsoversigt – 2007

Af Lone Søderstrøm Nielsen

I modsætning til 2006 begyndte det nye år stille. Generalsekretær i Danske Kirkers Råd, cand.theol. Lene Suh Nicolaisen, gjorde sig »nogle refleksioner over, hvad årets begivenheder med karikaturtegningerne af Muhammed kan lære os om fredelig sameksistens« i en kronik i Kristeligt Dagblad den 4. januar. Hendes inspiration var hentet fra økumeniske møder rundt i verden i løbet af 2006, og hun pegede på, hvor tæt forbundet vi er med hinanden med nøgleord som *gæstfrihed*, *frihed* og *fællesskab*. Hun havde i samtaler med såvel muslimer som med kristne oplevet, »at der på begge sider var en insisteren på ikke at lade de marginale grupper tegne billedet af den anden, men holde fast i at ville den fredelige sameksistens med hinanden.«

Medienyheden i kirkelandskabet i årets begyndelse blev en udtalelse fra biskoppen over Lolland-Falsters Stift, Steen Skovsgaard, til Ritzaus Bureau. På spørgsmålet om de klimaforandringer, vi oplever, kunne være et tegn på dommedag, lød svaret *måske* – og biskop Steen Skovsgaard sagde endvidere: »Som kristne venter vi på Herrens genkomst, men som Jesus selv siger, så er der ingen, der kender dagen og timen, men vi har fået nogle tegn på, at tiden er nær. Forud for dommedag skal der ske nogle dramatiske ting, som fortæller, at det er de sidste tider. Det taler Jesus om flere steder i Ny Testamente. Han siger blandt andet, at folk skal rejse sig mod folk, land mod land, der skal komme store jordskælv og på jorden skal folkene gribes af angst, rådvilde over havets og brændingens brusen. Det er helt naturligt, at vi opfatter klimaforandringerne som et tegn på, at vi er i de sidste tider, men hvis vi gør det, så skal vi huske, at Jesus også sagde, at vi ikke må lade os skræmme, fordi der er et håb, der går ud over denne verden.« (Her citeret fra Jyllands-Postens internetside 19.01.07)

Biskoppens udmelding blev grebet af nyhedsmedier landet over, og blandt gejstligheden blev gamle fronter trukket op omkring bibeltolkning. Blandt kritikerne var professor, dr.theol. Svend Andersen fra Aarhus Universitet, der fandt det vigtigt at skelne mellem det *tidstypiske* og det *kristelige* budskab i Bibelen. Professoren var bekymret for, at budskabet om dommedag ville forsvinde eller blive latterliggjort, når det blev kædet sammen med konkrete billeder af klimaændringer. Han følte, at en sådan udmelding ville forvirre folk og foreslog – for at for-

hindre »tros-anarkiet« i Folkekirken – at der skulle skabes nogle faste rammer for, hvad gejstlige kunne tillade sig at sige. Hvordan sådanne rammer kunne skabes, havde han også et forslag til, nemlig at dette kunne ske med en rådgivende instans bestående af repræsentanter fra de forskellige kirkelige retninger. Disse rådgivere skulle så fungere som en slags »Etisk Råd« for biskopperne og præster. (Kr.D. 25.+26.1.)

Biskoppen og professoren mødtes den 7. februar i Bethesda i København til et debاتمøde omkring fortolkningen af Bibelens beretning om Dommedag: skal denne forstås symbolsk – som Svend Andersen mente – eller konkret – som Steen Skovsgaard holdt på. Nogen enighed blev det ikke til, det var vel heller ikke ventet. Spørgsmålet er, om det er muligt at ensrette bibeltolkningen. Og hvis dette alligevel ønskes, hvem besidder så »sandheden«?

Professor Svend Andersen kom selv ud i modvind, da han kort tid efter også tolkede Jesu opstandelse symbolsk med en benægtelse af en kødelig opstandelse i en historisk sammenhæng. »Som kristen vil man hævde, at Jesus var et menneske, der levede og døde, og at han i eller anden forstand stadig lever. Men opstandelse betyder ikke, at Jesus blev levende igen, som et menneske. Når der i Bibelen står nævnt, at Jesus går gennem en væg, kan han jo ikke være et menneske af kød og blod, for det kan mennesker jo ikke. Og når der i Apostlenes Gerninger står, at Jesus fór til himmels på en sky, og at han vil komme tilbage på samme måde, er det symboler på, at han i troen stadig lever og ikke, at han genopstår som et levende menneske.« (Kr.D. 8.3.)

Formanden for Evangelisk-Luthersk Netværk, sognepræst Henrik Højlund, kaldte Svend Andersen for »en omvendt gnostiker«, hvor gnostikerne fornægtede den synlige verden med vægten på det åndelige, så gør Svend Andersen det modsatte, nemlig »med forrang til den synlige verden.« Mens formanden for Indre Mission i Danmark, sognepræst Anders Dalgaard, syntes, det så ud, »som om professoren helt har set bort fra den paulinske forkyndelse, hvor det netop præciseres, at hvis Kristus ikke er opstået (legemligt) fra de døde, så er der heller ingen opstandelse til os ...« (Kr.D. 8.3.)

I forbindelse med debatten omkring Svend Andersens opstandelsestro blandede Jyllands-Posten sig med lige dele foragt og bekymring: »Det ville være rart, hvis man i al afslappethed kunne læne sig tilbage og lade sig underholde af teologernes stridigheder, men det kan man ikke, for overtroen kan, inden vi aner det, få konkret indflydelse på vores hverdag, ikke mindst i undervisningssektoren.« (1.4.) Bevares,

Jyllands-Posten ville dog lade de troende om deres »smukke myter«, så længe disse blot fik lov til at forblive myter og ikke trængte sig ind på naturvidenskabens enemærker!

I Kristeligt Dagblad tog lederen til genmæle både over for såvel Svend Andersen som Jyllands-Posten i det, der næsten blev til en Påskeprædiken: »Opstandelsen er ganske enkelt kristentroens omdrejningspunkt. Kristus er opstanden, og vi mennesker håber på det samme. Det er også her, at vor fornuft kommer til kort. Der gives ikke nogen rationel forklaring på, hvad opstandelsen egentlig er, og hvordan den helt præcis skal foregå. ... Det forkrænkkelige skal iklædes uforkrænkethed og det dødelige udødelighed. Tanken fatter det ikke, og forstanden rummer det ikke. Kun troen kan begribe opstandelsen som det mysterium, den er. Men opstandelsen er. Ikke myte, ikke symbol, ikke bedrag. Den fandt sted og forandrede alting. Det er det, vi skal leve og dø på.« (7.4.)

Anledningen til denne debat om tolkningen af Jesu opstandelse var en dokumentarfilm *The Lost Tomb of Jesus*. Filmen blev vist på Discovery Channel den 4. marts og handlede om et fund, der blev gjort i Jerusalem tilbage i 1980. I en hule fandt man ti små gipskister, såkaldte ossuarier, med inskriptioner af navne som Jesus, Maria, Josef, Judas, Matthæus og endeligt et navn Mariamene e mara, som filmens folk valgte at tolke som Maria Magdalene. Instruktøren James Cameron hævdede, at kisterne var Jesu families gravsted med de jordiske rester af Jesu selv og hans kone Maria Magdalene samt deres søn, Judas! Hverken arkæologer eller teologer kunne bakke op omkring filmens »fakta«, og den arkæologiske forsker, Amos Kloner, der i 1996 publicerede udgravningens resultater, tog stærkt afstand fra filmens teorier.

DNA-prøver af knogler fundet i, hvad der således skulle være Jesu og Maria Magdalenes grave, kunne videnskabeligt kun vise, at det drejede sig om to personer, der ikke var i familie med hinanden. De kunne for så vidt tilhøre hver sin generation, hvorfor en teori om, at de var gift, må siges at være en meget fri tolkning. Kisternes navne hører til de mest almindelige på den tid i Jerusalem, mens forskere ikke kunne støtte *Mariamene e mara* som Maria Magdalena, snarere en tolkning i retning af Miriam, Maria eller Martha.

Men hvorfor denne interesse for et 27 år gammelt fund med en tolkning, der afvises af kompetente forskere verden over? Interessen må nok ses i forlængelse af den opmærksomhed *Da Vinci Mysteriet og Judas-evangeliet* har fået (se Kirk.Saml. 2007, side 266f.). Generalsekretær i Ordet & Israel, Ole Andersen, kom med to mulige forklaringer:

»Jeg tror på den ene side, der er et stort ønske hos mange om at kunne sige sig fri fra kirkens budskab om, at Jesus er Guds søn. Men samtidig vil de på en eller anden måde holde fast i det historiske om, at der har levet en person, der hed Jesus. Men det kan også bunde i et opgør mod kirken, især den katolske kirke, blandt andet seksualmoralen og kravet på at kende sandheden.« (Kr.D. 3.3.)

En af de mere markante kirkehistoriske begivenheder i årets løb var den færøske kirkes selvstændighed, selvom det ikke vakte så meget postyr i danske medier. På nationaldagen, Skt. Olai, den 29. juli fik den færøske evangelisk-lutherske folkekirke sin selvstændighed efter 600 år som en del af den danske kirke. Sognepræsten fra Sjógv præstegæld, Jógvan Fríðriksson, blev valgt som biskop over den ny kirke og indsat den 25. november i domkirken i Thorshavn. Den selvstændige færøske kirke skal fremover selv stå for sin drift, der koster 38 millioner årligt, men der vil ikke længere være et tilskud på 15 millioner fra Danmark. (Kr.D. 2.11.) 84 % af færingerne er medlemmer og 23 % er at finde i kirke om søndagen.

Danskernes tro og kirkens forkyndelse

«Er den religiøse mangfoldighed en udfordring, en berigelse, en trussel, et vilkår eller en anledning til besindelse?» Spørgsmålet stillede Berit Schelde Christensen, Lars Buch Viftrup og Steen Marquard Rasmussen¹ i en kronik i Kristeligt Dagblad 27. april, og de svarede: »Den er jo nok lidt af hver.« Baggrunden for kronikken var en undersøgelse, som blev publiceret den samme dag, *Karma, Koran og Kirke – Religiøs mangfoldighed som folkekirkelig udfordring* (Forlaget Univers), med de tre som redaktører. Undersøgelsens formål var at se på, hvad den religiøse mangfoldighed betyder for Folkekirken. Det blev gjort ved en spørgeskemaundersøgelse blandt præster samt en kommentar fra tretten fagfolk til undersøgelsens resultat. Præsterne oplever den religiøse mangfoldighed som en af kirkens største udfordringer i dag, men med fokus på forskellige områder. 7 % så islam som den største udfordring, 31 % oplevede udfordringen fra kirkens egne medlemmer, hvor mange blander andre religiøse tanker og anden livsforståelse ind i kristendommen, mens 62 % pegede på sekulariseringen. Kun 28 % så denne mangfoldighed som et problem, mens 71 % betegnede det som »en berigelse for folkekirken«.

1. De tre er henholdsvis generalsekretær i Stiftssamarbejdet Folkekirke og Religionsmøde, projektkonsulent i IKON og konsulent i Landsforeningen af Menighedsråd.

Tidens store interesse for middelalderens pilgrimsvandring synes at være mere end blot et forbigående modefænomen. Baggrunden for danskernes vandring er af blandet art, men hælder oftere til en mere eksistentiel rejse for at søge sig selv i stedet for at søge Gud. Denne indfaldsvinkel taler helt klart til det moderne menneskes individualisering og personlige religiøsitet end middelalderens vandring for at sone sin skyld. I kirkeligt regi arbejdes der dog på at sætte pilgrimsfærden ind i en religiøs sammenhæng for eksempel ved at arrangere gudstjenester i forbindelse med udsendelse og hjemkomst af pilgrimme.

Der er planlagt i alt 10 herberger for pilgrimme langs Hærvejen i løbet af 2007 og 2008. Det første åbnede i Bjørndrup ved Kliplev nær Aabenraa den 6. juni. Den tidligere rektor for Folkekirkens Pædagogiske Institut i Løgumkloster, Jens Kristian Krarup, har et fembinds værk² under forberedelse, som beskriver kirker og klostre langs de gamle pilgrimsruter. 2. bind i serien udkom i maj 2007. Pilgrimspræsten Elisabeth Lidell havde redigeret og oversat sin svenske kollega Hans-Erik Lindströms bog *Pilgrimsliv – Håndbog for vandringsfolk* (Alfa)³, som beskriver den moderne pilgrimsvandring gennem syv nøgleord: Langsomhed, frihed, enkelhed, bekymringsløshed, stilhed, fællesskab og åndelighed. Disse nøgleord »fortæller om en mangelsituation i vores samfund og kan derfor ses som en slags protest mod et på mange områder »umenneskeligt« samfund, dvs. et samfund, hvor visse grundlæggende menneskelige behov ikke får tilstrækkelig plads i tid og rum.« (side 47)

Oversættelsen af Bibelen er altid åben for diskussion, det gjaldt også for Bibelselskabets *målsprogsorienterede* oversættelse af Det Ny Testamente *Den Nye Aftale*. Der lød kritik over, at begreber som f.eks. nåde, salige, barmhjertighed og retfærdiggørelse blev oversat til moderne udtryk, samtidig med at der også var forståelse for behovet for at nå ud til den almindelige dansker med Evangeliet. Oversættelsens mål var at nå de læsere, der vil have svært ved at gå i gang med den autoriserede udgave, fordi de ikke kommer med et forudgående kendskab til kirken og dens sprogbrug. Generalsekretær i Det Danske Bibelselskab, Tine Lindhardt, forsvarede oversættelsen med, at det netop for at beskytte de kristne grundbegreber var vigtigt at få dem oversat til ord, som man forstår og bruger i dag.

-
2. 1. bd. Ruten gennem Sønderjylland: fra Als til Ribe. 2. bd.. Ribe til Viborg (Hærvejen).
 3. bd. Helsingør til Næstved. 4. bd. Næstved via Lolland/Falster til Sydvestfyn. 5. bd. Viborg til Frederikshavn. Se også www.klosterruten.dk.
 3. Originaltitel: *Pilgrimsliv* (2005), Verbum, Stockholm.

Heller ikke salmebogen er så nem tilgængelig med mange gamle ord og vendinger. Sognepræsten Eva Meile og journalisten Birgit Meister gav sig i kast med at skrive en ordbog til Den Danske Salmebog, der salme for salme forklarer de ord og vendinger, som i dag ikke er alment forståeligt og efter 2½ års arbejde kunne *Salmeordbogen – Salmernes ord og udtryk forklaret i et nutidigt sprog* (Borgen) præsenteres. Men indfaldsvinklen var anderledes end med bibeloversættelsen. For med salmeordbogen var ønsket, at de gamle ord skulle inddrages i brugernes ordforråd. »Vi har prøvet at finde en balance i forhold til sproget og ordene. Vi vil gerne have, at folk forstår, hvad de synger, men vi vil også gerne have, at de kommer til at holde af de gamle ord i stedet for, at vi skal smide dem ud og erstatte dem med nye, mere forståelige, som undertiden har været praksis i tidligere salmebøger. For ved at forklare de gamle ord kan vi give mennesker glæde ved den store rigdom, som også ligger i de gamle ord, når de synges og forstås.« Sagde Eva Meile til Kristeligt Dagblad 14.11.

Den Danske Salmebog fik i øvrigt en hjemmeside i maj *Den Danske Salmebog Online*, hvor salmerne både kan læses og høres. En hjemmeside der vandt første prisen senere på året i Kristeligt Dagblads konkurrence om bedste kirkelige hjemmeside.

»Der er en tilbagekomst af det med at tage Gud med i ens daglige genvordigheder. Jeg hører jævnligt fra præster, som bliver opsøgt af mennesker, der har genopdaget bønne og gerne vil have gode råd om, hvordan de kan bede«, sagde biskop Niels Henrik Arendt (Haderslev Stift). (Kr.D. 3.5.) Den fornyede interesse for bønne ligger i tråd med den tiltagende religiøse interesse, men mange opfatter bønslivet som noget privat og personligt, der foregår i hjemmet. Disse har ofte ikke nogen umiddelbar tilknytning til kirken, og derfor heller ikke en tradition for at bede. Flere forsøgte derfor i årets løb at give en praktisk hjælp til at komme i gang med bøn gennem bogudgivelser, bl.a. teologen Anna Mejlhede med *Du som er i himlene* (Aschehougs Forlag) og *Hverdagsfromhed* (Forlaget Lohse), som havde været tre års under vejs i et samarbejde mellem grundtvigianere og missionsfolk.

Indre Mission er i disse år ved at omlægge deres strategi omkring mission, hvilket medfører opførsel af nye og større missionscentre og en lukning af flere af de små gamle missionshuse. 18 missionshuse blev sat til salg i årets løb, men denne afvikling var langt fra en nem udvikling i den gamle vækkelsesbevægelse, hvor mange følelser er knyttet til de lokale missionshuse.

Men Indre Mission er også påvirket af tidens udvikling og skal finde nye veje; om denne udvikling sagde professor i kirkehistorie ved Kø-

benhavns Universitet, Martin Schwarz Lausten bl.a.: »Det skal blive spændende at se, hvad salget kommer til at betyde for samfundsforståelsen i Indre Mission, for missionshusene har jo indtil nu dannet den lokale basis for hele Indre Missions arbejde. Samtidig er salget nok et udtryk for, at man realistisk har indset, at tiden ikke længere er til, at man indkalder til missionsmøder et par gange om ugen, men måske mere til sommerlejre og store stævner.« (Kr.D. 3.4.)

Kirkens økonomi

Efter en omstrukturering af Folkekirkens overordnede økonomi kom turen til sognenes daglige drift, som menighedsrådene har ansvar for. Mere kirke for de samme penge – var kirkeminister Bertel Haarders slogan, da han i september 2006 nedsatte et udvalg, der skulle analysere den lokale økonomi med henblik på at gøre menighedsrådene mere bevidste om, hvordan de økonomiske midler udnyttes bedst muligt. Udvalget fik tidligere adm.dirktør i Terma A/S, Johannes Jacobsen, som formand,⁴ og det præsenterede den 15. august 2007 en godt 400 siders Betænkning nr. 1491 med 31 anbefalinger/forslag. Udvalget havde i sin betænkning set på den lokale økonomis udvikling såvel som styringsgrundlag samt belyst, hvordan økonomiske ressourcer kunne forbedres og prioriteres. Der blev især lagt vægt på et tæt samarbejde mellem sognenes menighedsråd med henblik på bl.a. fælles indkøb og drift af kirkegårde, og en mere gennemskuelig budget- og regnskabsopstilling ville kunne forbedre overblikket over de midler, der var til rådighed. Der skulle spares på arbejdskraft og bruges frivillige, bl.a. de kirkelige organisationer, når nye initiativer skulle overvejes. Udvalget anbefalede, at menighedsrådenes arbejde skulle struktureres ved, at projekter og arrangementer blev skriftligt formuleret og prioriteret, ligesom der én gang årligt skulle gøres status. Medarbejderne i kirken skulle rustes bedre gennem uddannelse og med stillingsbeskrivelse, ligesom man gerne så, at en medarbejder skulle kunne bruges i mere end et sogn. Ved gudstjenesten anbefalede man, at menighedsråd og præst vurderede omfanget af den nødvendige professionelle betjening, således at den ikke ansatte del af menigheden medvirkede i liturgien.

4. De øvrige deltagere var generalsekretær i Kirkefondet, Kaj Bollmann, formand for Foreningen af Grundtvigske Valg- og Frimenigheder, Kurt Viggo Andersen, formand for Løgumkloster menighedsråd, Kirsten Moesgaard, formand for Landsforeningen af Menighedsråd, Inge Lise Pedersen, medlem af forretningsudvalget i Landsforeningen af Menighedsråd, Flemming Andersen, formand for Danmarks Provsteforening, Leif Arffmann, medlem af bestyrelsen i Danmarks Provsteforening, Grete Bøje og departementschef i Kirkeministeriet, Jacob Heinsen.

Visioner om, at kirken skal indstille sig på en kirkedrift, der minder om erhvervslivet, blev dog ikke modtaget med ren begejstring, selvom der var forståelse for, at der fremover er behov for at varetage økonomien på en bedre måde. Præsteforeningen pegede i sit hørings svar⁵ især på problemstillinger omkring præsteembedet, der trængte til yderligere behandling, både hvad angik det ledelsesmæssige perspektiv såvel som arbejdsmæssige opgaver.

Dåbsanordningen

Udkastet til en ny dåbsanordning blev sendt til høring i begyndelsen af året, og det var især § 1, stk. 4: »Præsten i barnets eller den voksnes bopæls sogn har pligt til at foretage dåben«, der vakte bekymring. Bør præsten have ubetinget dåbspligt? var det store spørgsmål, der blev stillet. Kritikerne fremhævede, at præsten skal have mulighed for at sige nej for at sikre misbrug af dåben, mens de, der bakkede op om den nye anordning, mente, at en sådan mulighed ville gøre præsten til en slags »troseksaminator«. Men en ubetinget dåbspligt er samtidig en tjenestepligt, som præsten ikke kan nægte at udføre med mindre han eller hun vil pådrage sig en tjenesteforfeelse, der i værste fald kan føre til afskedigelse.

Forarbejdet til anordningen, der skulle afløse den gamle fra 1828, var rapporten fra den arbejdsgruppe, som var blevet nedsat i 2002 (se Kirk. Saml. 2006, s. 269f.). Denne rapport havde dog ikke formuleret pligten til dåb så radikalt, som anordningen lagde op til. »Man kan antage, at ministeriets radikalitet skyldes, at man i ministeriet tænker i borgerrettigheder og medlemsrettigheder, som man gør i stat og kommune. Rettigheder skal dér være klart definerede, og det er uønskeligt, at der er plads til skøn. Men er dét acceptabelt i kirkelig sammenhæng? Er dåben en simpel borgerrettighed?« spurgte rektor emeritus Niels Thomsen. (Kr.D. 21.3.)

Biskopperne diskuterede udkastet på et bispemøde i april og igen med kirkeministeren i begyndelsen af maj. Kritikken blev taget til efterretning og et nyt udkast sendt til høring. § 1, stk. 4 blev ændret til »Det påhviler præsten i barnets eller den voksnes bopæls sogn at foretage dåben.« I stk. 2 var der blevet tilføjet, at den, der anmoder om barnedåben, også har »ansvaret for barnets kristelige opdragelse.« Og stk. 3 vedrørende voksendåb havde fået tilføjet at kunne »tilslutte sig folkekirkens tro«.

§ 1 kom derefter til at se således ud:

5. *Præsteforeningens Blad* 2007/50 s. 1053-1057.

§ 1. Alle børn og voksne har adgang til at blive døbt.

Stk. 2. Dåb af et barn sker efter anmodning fra den eller dem, der har forældremyndigheden over barnet, og som dermed har ansvaret for barnets kristelige opdragelse.

Stk. 3. Dåb af en voksen sker efter anmodning fra den, der ønsker at blive døbt og dermed tilslutte sig folkekirkens tro.

Stk. 4. Det påhviler præsten i barnets eller den voksnes bopæls-sogn at foretage dåben.

§ 2, stk. 2 blev også blødt op, således at dåb kan foretages på andet tidspunkt end søn- og helligdage »efter aftale med præsten« i stedet for tidligere at have været efter forældrenes fremsatte ønske.

Det første udkast til anordningen havde en længere indledning, der beskrev dåben, hvilket foranledigede følgende kommentar i Præsteforeningens høringssvar af 26. marts: »Ingen andre anordninger for kirkelige handlinger indeholder en tilsvarende indledning. Med sin placering får indledningen karakter af normerende teologisk fortolkning af dåben i Folkekirken. Hidtil har Skriften og Folkekirkens fem bekendelsesskrifter været anset for at have denne normerende funktion par excellence.« Præsteforeningen anbefalede at slette indledningen af hensyn til retsgrundlaget omkring kirkens lære. Flere præster sluttede sig til Præsteforeningens kritik af indledningen, og i det efterfølgende udkast blev indledningen reduceret til seks linjer.

Præstekår

Arbejdsmiljøet i kirken giver problemer som på så mange andre arbejdspladser, men samarbejdsvanskeligheder i et sogn får ofte større medieopmærksomhed. Dertil kommer spørgsmålet, om en kristen menighed ikke burde være en god rollemodel, hvad angår samarbejde.

En sag om det psykiske arbejdsmiljø i Skt. Stefans kirke på Nørrebro i København faldt til ro efter at have verseret i otte år. Sagen tog sin begyndelse tilbage i 1999, da kirkens to præster, Ivan Larsen og Anne Braad, frasagde sig samarbejde med kollegaen Lull Ross. Organisten Ole Olsen, som fungerede som personale repræsentant i menighedsrådet, gav udtryk for, at de to præster mobbede den tredje. Dette medførte, at organisten nu også blev mål for mobning med en sygemelding til følge, der igen førte til krav om afskedigelse. Organisten klagede i 2002 først til biskoppen over det psykiske arbejdsmiljø, men da klagen blev afvist, gik organisten derefter til Kirkeministeriet, som også

afviste klagen, og sagen endte på ombudsmandens bord med en klage over Kirkeministeriets afvisning af sagen. Ombudsmand Hans Gam-meltoft-Hansen erklærede sig inhabil, da han kendte organisten, og en sætteombudsmand, den tidligere landsretsdommer Holger Kallehauge, blev udpeget. Hans redegørelse kom i marts 2007, men forinden havde menighedsrådet klaget over sagens lange ekspeditionstid ligesom Holger Kallehauge var blevet beskyldt for at have taget part i sagen til fordel for organisten, som han skulle have vejledt. Kallehauge afviste beskyldningerne, og Folketingets retsudvalg afviste menighedsrådets klage i februar 2007.

Organistens stilling er siden hen blevet omorganiseret, mens Lull Ross blev flyttet til anden tjeneste.

Folkekirken gjorde dog også en indsats for at få forbedret arbejdsmiljøet. I Viborg Stift gik man i gang med et pilotprojekt *Projekt folkekirkeligt samspil* med inddragelse af 15 sogne. Projektledelsen var lagt i hænderne på sognepræsten Hans Old Jensen og erhvervspsykologen Henrik Kristensen. Det var et samarbejde mellem stiftet og med Hans Jensens konsulentfirma, hvor en styregruppe nedsat af biskoppen skulle følge projektet. Formålet var at udarbejde et arbejdsmiljøkatalog til brug for hele Folkekirken, men også med henblik på at et bedre arbejdsklima øger troværdigheden: »Hvis der i kirken ikke er overensstemmelse imellem det, man forkynder, og det, man gør ... går det selvfølgelig ud over troværdigheden.« Udtalte Hans Old Jensen til Kr.D. 11.1.

Silkeborg sogn fik dispensation til et praktisk forsøg i ledelse, hvor sognepræsten Leif Kristiansen blev daglig leder med de opgaver, som menighedsrådets kontaktperson normalt varetager. Der blev sat 2 timer ekstra lønnet arbejde af om ugen til denne udvidelse af præstens arbejdsopgaver. Det medførte en »klarere ledelsesstruktur internt i sognet«, sagde Leif Kristiansen, men understregede også, at ledelsesproblemerne i Folkekirken ikke kan løses så enkelt endda og pegede på Kirkeministerens mangel på at påtage sig sit ansvar som præsternes arbejdsgiver. (Kr.D. 8.6.)

Diskussionen omkring ledelse i Folkekirken fik et konkret udspil i et samarbejde mellem Copenhagen Business School, Videnscenter for Ledelse, Center for Kompetence, Ledelse, Evaluering og Organisationsudvikling, CVU København og Nordsjælland, der tilbød en ny uddannelse i kirkeledelse målrettet præster og menighedsrådsmedlemmer.

Fag som teologi, ledelse og organisationsteori stod på skemaet i det 1-1½ års deltidsstudie, som skal ruste de studerende til bedre samarbejde og til at turde påtage sig ledelse. (Kr.D. 16.4.)

Kvindelige præster

Man skulle tro, at modstanden mod kvindelige præster i Den danske Folkekirke efterhånden var et emne, der højst fortjente en fodnote. Men det er altid en god historie i pressen. TV2's Dags Dato kunne den 15. april få sognepræst Henrik Højlund, Løsning sogn, til at lufte sin modvilje mod kvinder i kjole og krave, mens kirkeministeren bakkede op omkring religionsfriheden, der skulle give rum til modstand mod kvindelige præster.

Men da det godt en måneds tid senere kom til debat i pressen, at biskoppen i Viborg sørgede for, at der blev taget hensyn ved ordinationen til mandlige teologer, der ikke ønsker at give hånd til de kvindelige præster ved ordinationen, satte kirkeministeren spørgsmålstejn ved denne praksis og lagde det ud til biskopperne at se på sagen. Politikere tog sagen op om eventuel lovgivning for at håndhæve ligestillingen. Men som så ofte før stilnede stormen hurtigt af igen i det politiske miljø. Viborg Stifts særlige ordinationspraksis med kun at give hånd til de fire læsende præster – som er det eneste stift med en sådan ordning – gik tilbage til en biskop før Karsten Nissens embedstid. Biskoppen indkaldte til et stiftssamrådsmøde, der blev afholdt den 28. august, hvor problematikken blev diskuteret med henblik på en endelig afgørelse inden årets udgang. Den 14. december kom der så en pressemeddelelse med biskoppens konklusion: »Det hensyn, jeg har taget til modstanderne af kvindelige præster kan ikke opretholdes, da det overskygger den kendsgerning, at mandlige og kvindelige præster er fuldt ud ligeberettigede. Derfor har jeg besluttet at vi ved ordinationer i Viborg Domkirke fremover giver hånd til alle tilstedeværende præster samt til de repræsentanter for menighedsrådene, som deltager i processionen. Der må ikke være tvivl om, at kvindelige præster respekteres som præster i den danske folkekirke helt på lige fod med mandlige præster.«

Biskop Karsten Nissen mente, at symbolikken nu var en anden: »I den hidtidige praksis gav man kun hånd til de fire læsende præster, ikke til alle de tilstedeværende. Men ved at give hånd til alle, også menighedsrådsmedlemmerne, signalerer man, at håndtrykket mest af alt skal betragtes som et løfte fra den enkelte om at overholde præsteløftet, ikke som en udmelding i forhold til spørgsmålet om kvindelige præster.«

(Kr.D. 15.12.) Og fra højrefløjen i kirken blev denne udmelding da også set som en anerkendelse af præsteløftet og ikke af præstefællesskabet.

Dermed var der langt fra lagt låg på debatten om kvindelige præster og deres modstandere. Politiken bragte den 26. december resultatet af en undersøgelse, hvor næsten 60 % af de adspurgte kvindelige præster havde følt diskriminering på grund af deres køn. Debatten bølgede frem og tilbage, ind i det nye år 2008 og fortsættelse følger i næste nummer af Kirkehistoriske Samlinger 2009!

Bispevalg

Valget til en ny biskop i Roskilde Stift den 1. maj 2008 gik i gang medio december, hvor fem kandidater havde meldt sig til posten:

- Henrik Wigh-Poulsen, leder af Gundtvig-Akademiet i Vartov, København
- Peter Fischer-Møller, provst i Ringsted-Sorø provsti
- Per Melhof, præst ved den danske kirke i Bruxelles
- Steffen Ravn Jørgensen, domprovst i Helsingør Stift
- Poul Joachim Stender, sognepræst i Kirke Såby-Kisserup sogne ved Ringsted.

De fire kandidater kom med en grundtvigsk baggrund, mens Poul Joachim Stender ikke ville sættes i bås, men stod for »sanselig teologi«. Samtalen og samarbejdet var i centrum, når det gjaldt kandidaternes mål og visioner, og det kunne være svært at se markante forskelle blandt de fem. Debatmøderne var planlagt til januar 2008, og den nye biskop forventedes at blive indsat i Roskilde Domkirke den 27. april 2008.

Retssager

Retssagen mod staten for at diskriminere andre trossamfund (ved fødselsanmeldelse til kirkekontoret og tilskuddet til kirken gennem skatten) var anlagt som private søgsmål, men med opbakning fra *Katolikker for lighed blandt trossamfund i Danmark*. De tabte sagen i Vestre Landsret i februar 2006, men ankede dommen, der blev berammet til den 8. oktober 2007. Formanden for den katolske forening, Jørn Arpe Munksgaard, gav ondt af sig i en kronik i Kristeligt Dagblad den 29.1., fordi der ikke var udsigt til en adskillelse mellem stat og kirke. Folkekirken blev beskyldt for at holde fast i »kvantiteten« med henblik på medlemstal, selvom de fleste medlemmer hverken havde »megen

forståelse af eller endsige da interesse i folkekirkens bekendelsesgrundlag ...«. Folkekirken var i Jørn Arpe Munksgaards øjne reduceret til et serviceorgan, og kirkens forhold til staten fik ham til at tænke på »den evangelisk-lutherske kirke i det hedengangne DDR eller for den sags skyld på den regimetro protestantiske kirke, som nazisterne forsøgte at opbygge på bevægelsen Deutsche Christen. Som bekendt bar denne kirkes præster statens insignier i form af rigssønnen og hagekorset på ornatet. I folkekirken bærer i hvert fald de højere indrangerede klerikale ligeledes statens insignier i form af ordener. Man er jo først og fremmest statens tjenere!«

Den 5. november afgjorde Højesteret, at det ikke er diskriminerende at skulle anmelde fødsel på kirkekontoret, selvom man ikke er medlem af Folkekirken. Religionsfriheden bliver heller ikke berørt af, at man gennem sin skat bidrager til statstilskuddet til Folkekirken.

Selvom katolikkerne tabte sagen, så havde den alligevel bidraget til at rykke grænser. Kirkeministeriet havde som følge af debatten oprettet en postboks, hvor det er muligt at sende fødselsregistreringen og således undgå at skulle hen til kirkekontoret.

Mens kirkeretslige eksperter gik så vidt som til at mene, at staten burde se på forholdet omkring civilregistreringen og skatten, fordi det på længere sigt kunne give problemer med henblik på, om det var i overensstemmelse med Danmarks tilslutning til *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention*.

EU og kirke

Mens danske politikere er bekymret over religionens plads i det offentlige rum, er der i det politiske EU-forum plads til kirkesamfundenes røst. EU-politikeren Karin Riis-Jørgensen (V) foreslog, at der burde være et protestantisk modstykke til den katolske kirkes lobbyarbejde, men endte dog med at foreslå, at Det mellemkirkelige Råd fik en fast repræsentant i Bruxelles. Hun fandt, at Folkekirken burde være mere synlig med værdier og tro i den europæiske debat. Formand for Det mellemkirkelige Råd Paul Verner Skærvæd syntes, ideen var god, men gjorde det klart, at der ikke var det økonomiske fundament for en sådan løsning, ligesom der også ville være behov for en kirkeforsamling i Danmark, der kunne bakke op om en udstationeret medarbejder.

Folkekirkens deltagelse i EU-regi er i skrivende stund som medlem af Konferencen af Europæiske Kirker (KEK), der har en kommission i Bruxelles. Her sidder tre danske deltagere fra Det mellemkirkelige

Råd. Om deres arbejde sagde Paul Verner Skærved: »Men udadtil kan de aldrig blive særligt synlige, for der er ikke nogen bredere folkekirkelig struktur, de kan melde tilbage til eller hente et mandat hos. De sidder der som privatpersoner og i kraft af deres særlige faglige kompetencer.« (Kr.D. 19.5.)

Fremtidens Folkekirke?

Kirkeminister Bertel Haarder var bekymret for fremtiden i Folkekirken og tog i den anledning initiativ til en konference den 27. august i Middelfart. Sammen med Københavns Stifts biskop Erik Norman Svendsen, formand for Danmarks provsteforening, Leif Arffmann, formand for Den danske Præsteforening, Sabine S. Bech-Hansen, og formanden for Landsforeningen af Menighedsråd, Inge Lise Pedersen, blev der sendt en invitation ud til omkring 150 ledere i det danske kirkelandskab – politikere, biskopper samt organisationer.

Fremtidsforskeren, cand.scient. Rolf Jensen, blev bedt om at komme med et debatoplæg til konferencen.

Den tidligere direktør i Institut for Fremtidsforskning, i dag Chief Imagination Officer i sit eget firma Dream Company, tog udgangspunkt i fire forskellige perspektiver, der kan ses som strømninger allerede i dag. Han satte fire scenarier op for Folkekirken år 2016 med undertitlen »Fremtiden er her allerede – den er blot ikke blevet ordentlig distribueret.« *Scenarie 1* kaldte han *Kontinuitet*, dvs. en folkekirke der til afveksling ligner den i dag med en lille fast skare af kirkegængere, mens de fleste kommer til dåb, konfirmation, bryllup og begravelse. Der vil ske en lille nedgang i medlemstal såvel som døbte, men det vil ikke have nogen større påvirkning, da omkring $\frac{3}{4}$ af befolkningen stadig er medlemmer. Denne type kirke repræsenterer behovet for ritualer og traditioner, den er en del af tankesæt og kultur. *Scenarie 2, Diversitet*, afspejler den individualitet og søgen efter religiøse og eksistentielle svar, der allerede er synlig i samfundet i dag, men den vil blive forstærket på længere sigt. Her står Folkekirken over for en udfordring, fordi den ikke er »i pagt med holdningsudviklingen«, hvilket vil i lighed med andre europæiske kirker vise en dalende kirkegang. *Scenarie 3* er en Folkekirke, der fungerer som *Samlingsmærket* sat over for globaliseringen, hvor kirkens rolle bliver en del af det værn om egne kulturelle værdier og særpræg, man søger efter. Det sidste *Scenarie* kalder Rolf Jensen *Passion*, hvor det evangeliske budskab forkyndes med lidenskab til tilhørerne. Der skal være overensstemmelse mellem forkynderens tro og budskabet, der fortælles. Fortællingen skal kunne holde tilhørerne fangen, og den skal ikke nødvendigvis

lyde i kirkerummet, men give sig udslag i aktiviteter udenfor gudstjernen.

Målet med konferencen var at skabe en dialog omkring hvilken Folkekirke, vi ønsker og finde ny inspiration. Deltagerne var især tiltrukket af den fjerde retning med en passioneret kirke, hvor følelserne slippes løs, men det var også den model, der blev set som den mest usandsynlige. (Kr.D. 28.-29.8.)

Konsulent Mogens S. Mogensen så gerne et tættere samarbejde mellem de kirkelige organisationer og Folkekirken især med henblik på undervisning, diakoni og mission. De kirkelige organisationers force er mange frivillige samt stærke ledere, ligesom beslutningsgangen er mere fleksibel og kortere, hvilket gør det muligt at handle hurtigere end i Folkekirken. Mogens S. Mogensen talte for »en dansk model for samspil mellem sognemenighederne og de kirkelige organisationer, en model, som allerede findes i svøb mange steder, og som blot har brug for at blive videreudviklet.« (Kronik 27.8. i Kr.D.) Menighedsrådene kunne f.eks. mod betaling trække på organisationernes erfaring inden for de tre nævnte områder i form af en slags konsulenthjælp eller kontrakt på en bestemt type kirkeligt arbejde, men også gensidigt samarbejde i forskellige projekter er blandt de modeller som kører i dag. Den svenske model, hvor de kirkelige organisationers arbejde er integreret i den svenske kirke, anbefalede Mogens S. Mogensen ikke, da han frygtede, det ville få organisationernes fleksibilitet til at gå tabt, og arbejdet miste sin selvstændighed.

Apropos fremtiden så er spørgsmålet om lukning af kirker på grund af faldende antal kirkegængere et spørgsmål, der vendes jævnlgt, men sjældent når et endegyldigt svar på grund af de følelser, der knytter sig til vores sognekirker. Da der blev sat navn på ti kirker⁶ i København, der overvejedes lukket, viste det sig, at flere udenlandske såvel som danske menigheder var interesserede i at erhverve en kirke. Valgmenighedspræst Keld Dahlmann, der også er formand for Dansk Oase, og Network Director Anders Michael Hansen fra European Church planning Network foreslog som alternativ til kirkelukninger og sammenlægning af sogne »at se og handle på krisen i et missionalt perspektiv.« (Kr.D. 7.7.) Med inspiration fra England ville de hellere sende et team

6. Absalons Kirke, Gethsemane Kirke og Bavnehøj Kirke i Vesterbro Provsti, Ansgar Kirke i Bispebjerg-Brønshøj Provsti, Sankt Pauls Kirke i Holmens Provsti, Sankt Andreas Kirke og Fredens Kirke i Vor Frue Provsti, Lutherkirken i Østerbro Provsti og endelig Samuels Kirke og Blågårds Kirke i Nørrebro Provsti.

ind i de lukningstruede sogne med det formål at hjælpe menigheden med at blive genetableret. Andre så lukning af kirker som en naturlig del udviklingen og pegede på, at det var sket andre gange i historiens forløb.

Forslaget om omstruktureringer af sogne heriblandt lukning af ti kirker i København blev stillet af biskoppen og stiftsråd og sendt i høring til menighedsråd og provstier. Baggrunden var det faldende antal medlemmer i stiftet sammen med en fremtidig strammere økonomi. Høringsfristen var sat til den 15. oktober. De indkomne høringssvar var generelt positive over for strukturændringer, bare ikke i eget sogn! Der skulle arbejdes videre med de indkomne svar til et endeligt forslag fra biskoppen til Kirkeministeriet den 1. marts 2008.

Ny politisk scene

Folketingsvalget i november gav en ny kirkeminister, Birthe Rønn Hornbech (V). Hun var blevet opfordret til at påtage sig opgaven som integrationsminister og havde stillet som en betingelse, at hun så også fik kirkeministerposten! Bertel Haarder blev i stedet minister for nordiske anliggender. Han tog rokeringen med sindsro og talte varmt til den nye minister: »Men nu vil du gerne være kirkeminister sammen med posten som integrationsminister. Du er den rette kvinde på det rette sted. Du og jeg har fulgtes ad både i integrationspolitik og kirkepolitik. Vi har gjort det i fællesskab, og hvis jeg var ude på tynd is, så skulle du nok fortælle mig det. Vi er rundet af samme folkelige og kirkelige anskuelse og er varme tilhængere af folkekirken.« (Kr.D. 24.11.)

Også en ny departementschef, Henrik Nepper-Christensen, kom til i stedet for Jacob Heinsen, der flyttede til Transportministeriet. Birthe Rønn Hornbechs post som formand for Folketingets kirkeudvalg gik til Britta Schall Holberg.

Det var fristende at spørge den nye integrations- såvel som kirkeminister om dette ville åbne op for en dialog mellem islam og kristendom, hvilket blev gjort i et interview i Kristeligt Dagblad (24.11). Birthe Rønn Hornbech var klar i sit benægtende svar: »Nej, det er ikke et ministeranliggende. Det sørger præsterne for. Desuden kan danskere i det hele taget gå i dialog med hvem, de vil.«

I kølvandet på den ny regering blev der i det nye regeringsgrundlag også præsenteret en kirkepolitik. Det var næppe nogen overraskelse, at regeringen ønskede at fastholde Folkekirkenes særstilling. Men der

var også nye tiltag, som f.eks. forslag om at biskopper skal kunne ansættes på åremål – et forslag biskopperne selv havde været fremme med i 2006. Derudover var økonomien i fokus med et mål om mindre administration og bedre styring. Regeringen ønskede tilskuddet til præstelønninger afløst af et bloktilskud, der skulle gå til drift af kirkegårde og bygninger.

Kirken, kultur og forskning

»Det er helt afgørende, at den teologiske videnskab på universitetet er fri for begrænsninger fra den kirkelige tradition eller bekendelsesskrifter. Bibelforskningens resultater må aldrig kunne undertrykkes af kirken eller nogen anden. Selvom der ikke længere skulle være nogen kirke, har bibelforskningen stadig en begrundelse som al anden videnskab, fordi den drives af ønsket om og trangen til at nå en stadig større indsigt.« Ordene var dr.theol. Helge Kjær Nielsens i anledning af udgivelsen af hans *Kommentar til Johannesevangeliet* (Aarhus Universitetsforlag). Det var den første kommentar på dansk til Johannesevangeliet i mere end 10 år, hvorfor udgivelsen forståeligt nok vakte interesse. (Kr.D. 20.3.)

Filosofiens møde med kristendommen især med vægt på Filon fra Alexandria kørte som et projekt ved Københavns Universitet gennem fire år med en rapport i 2007 til Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Fire forskere havde været knyttet til dette projekt: professor Troels Engberg-Pedersen, forh.lektor Henrik Tronier samt de to teologer Gitte Buch-Hansen og Stefan Nordgaard Svendsen, der begge publicerede en ph.d.-afhandling. Gitte Buch-Hansens om fortolkning af Johannes-evangeliet i stoiske termer og Stefan Nordgaard Svendsen om hebræerbrevets hermeneutik med en placering af brevet i tiden 0 – 20 år e. Kr.

En tredje ph.d.-afhandling af interesse var teologen Anders Holms *To samtidige* om Søren Kierkegaard og N.F.S.Grundtvig. Han viste, at de to store tænkere ikke kun havde forskellige teologiske synspunkter, men også kunne inspirere og påvirke hinanden. Selv sagde han om sin afhandling til Kristeligt Dagblad (31.8.): »Min afhandling rejser først og fremmest en spændende teologisk diskussion på baggrund af, hvad Kierkegaard og Grundtvig skrev om hinanden og den kritik, de rejste af hinandens synspunkter. I kristendommen er der altid det spørgsmål til stede, om den kan fortælles i kulturen og i historien, eller om det er et anliggende for det enkelte menneske. Der er en ny historie på spil i

kristendommen, som gør, at det handler om fællesskabet og individet og om det indre liv og på den anden side kulturen. I forhold til disse spørgsmål holder Kierkegaard og Grundtvig hinanden lidt i skak, men der er en vekselvirkning mellem dem.«

Efter fire års forskning om *Religion i det 21. århundrede* kunne Københavns Universitet i september holde den afsluttende konference for dette tværfaglige satsningsområde med indbudte udenlandske forskere. Lektor Hans Raun Iversen fra Københavns Universitet havde dagen før konferencen konkluderet i en kronik i Kristeligt Dagblad (18.9.), »at kristendommens fortsatte betydning i Europa er et af de mest underbelyste emner i forskningen. ... I europæisk religion er der ikke meget, der er, som den var, for eksempel i vægtningen mellem privat og offentligt eller individuelt og kollektivt. Sekularisering og ny religiøs vitalitet trives side om side. I Danmark træder den sekulære lutherdom og nationalfølelsen stadig stærkere frem som et sammenviklet bagtæppe for danskernes mentalitet.«

Tidligere på året havde der også været afholdt en konference i satsningsrådets regi med temaet *Gudløs! – en konference om moderne religionskritik*. Religionssociolog Morten Warmind og idéhistoriker Malene Busk var værter og introducerede temaet med ordene »Religionskritik og praktiseret gudløshed er den implicite forudsætning for forskning og undervisning; for demokrati, filosofi, kunst, vidensproduktion, altruisme og personlig lykke.«⁷

Temaet var dog allerede slået an i Kristeligt Dagblad den 26.1., hvor Malene Busk i et interview ikke lagde skjul på sin holdning. Hun fandt det nødvendigt med en bevægelse, der kunne spørge til »religiøse ideers principielle legitimitet for at forhindre, at disse ideer bliver omgærdet med en urimelig grad af respekt og urørlighed.« For Malene Busk er en god religion som »en frimærkeklub«: »Man er glad for sine frimærker, mødes med andre som hygger sig med frimærker, men man forsøger ikke som frimærkesamler at sætte dagsorden i verden eller påberåbe sig særlige rettigheder som frimærkesamler. Og man kan ikke forestille sig, at landets store universiteter har et filatelistisk fakultet.« Morten Warmind pegede på, at religiøse argumenter og holdninger gennem de sidste ti år har vundet frem i samfundet, og mente, de var løbet løbsk. Han så dem gerne tilbage til den plads de havde i 1970'erne.

7. Citeret fra Nanna Kinch, www.religion.dk 30.1. Konferencen fandt sted den 29. og 30. januar.

Forfatter og præst Niels Højlund gjorde sig nogle refleksioner over konferencens religionskritikere i Kristeligt Dagblad 3.2.. Han påpegede det unuancerede forhold, kritikerne havde til troende og religion i al almindelighed og havde svært ved at tage dem alvorligt: »Skal man forsvare sig selv og »sin« tro over for sådanne fordomme, der tydeligvis skyldes, at de pågældende hverken har sat sig ind i en bestemt religions indhold eller ved noget som helst om religionens betydning i bestemte menneskers liv.« Lederen i Kristeligt Dagblad 27.1. undrede sig over, »at selv veluddannede mennesker fortolker historiens udvikling så enøjjet, at alle former for religion behandles, som var det hele samme suppe.« Det er før set med den franske revolution og kommunismen, at politiske systemer, der fravælger religion ikke nødvendigvis bringer lykke med sig. Lederen mente ikke, at et religionsfrit, sekulært samfund var en mulighed, fordi »neutraliteten gives ikke i denne sag. Etik og værdier kommer et sted fra.«

Denne tanke prægede også den afsluttende konference i satsningsområdet, hvor professor Philip Clayton fra Harvard University i USA indledte konferencen med det 21. århundredes udfordring, nemlig religion og videnskab. Han sagde bl.a.: »Videnskab uden religion er lam; men religion uden videnskab er blind. Menneskeheden i dagens etiske komplekse samfund kan ikke klare sig uden råd og visdom fra religionernes gamle traditioner. Men samtidig kan ingen religiøs visdom fungere længere uden respekt for videnskab, teknologi og data. Tro og viden hænger sammen. De har fælles udfordringer og bør have fælles mål.« (Kr.D. 20.9.)

Det er begrænset, hvad der findes af kirkehistorisk forskning om Tidehverv. Torben Bramming skrev i 1993 *Tidehvervs historie*, hvor hans konklusion blev, at Tidehverv var rykket fra et arbejdsfællesskab til at være et meningsfællesskab. En konklusion, som teologen Mette Kathrine Grosbøll også tilslutter sig i sit studie *Teologisme – om Tidehvervs vej til Christiansborg* (Anis). Bogen handler om Tidehvervs kritiske teologiske indflydelse i dansk kirkeliv frem til Søren Krarups og Jesper Langballes politiske engagement i Dansk Folkeparti. Hendes mål med studiet var »at tegne et portræt af en bevægelse, der nægter at være bevægelse endsige kirkelig retning, men betegner sig selv som et arbejdsfællesskab om et tidsskrift og et sommermøde, som har blandet sig flittigt i den danske kirke- og samfundsdebat, og som måske har overlevet sig selv som det, Søren Krarup har kaldt »tidens salt og peber« ... » (s. 11) Hun analyserede Tidehvervs begyndelse i 1926, som

opstod omkring tidsskriftet af samme navn. Bevægelsen udsprang af et kirkeligt opgør mod Danmarks Kristelige Studenterforbund, hvor Tidehvervs stiftere følte, at forbundet var blevet for idealistisk og ikke længere talte ind i det liv, der var, eller gjorde brug af den erfaring, den enkelte havde. Efter krigen flyttede opgøret med kirkeligheden til et opgør med den moderne kultur, hvor især velfærdspolitikken blev kritiseret, fordi den flyttede fokus fra næsten til én selv. Spørgsmålet er, om opgøret med persondyrkelse og idealisme fortsat holder, hvilket Mette Kathrine Grosbøll mener, det ikke gør. Den kritik, som Tidehverv før og under besættelsen rettede mod dem, der mente at have patent på »danskhed«, har Søren Krarup overtaget, ligesom han er MF for et parti, der vægter velfærd højt. Mette Kathrine Grosbølls konklusion på sin gennemgang blev: »I modsætning til Tidehverv anno 1926, der gjorde op med en selvsikker kristenhed, der vidste besked om Gud og mennesket, ved Tidehverv i dag besked og levner ikke plads til dem, der vil sætte spørgsmålstejn ved den skråsikkerhed. ... I Tidehverv sættes det nationale af kristendommen. Men kristendommen er reelt kun tidehversk teologi, for andet anses for religiøsitet og hyckleri. Såvel teologi, kultur og politik måles med Tidehvervs teologistiske alen. Alt er ikke politik, som man hævdede det i 60'erne. Alt er teologi.« (s. 178)

Det siges, at vi er i en periode uden de store teologiske tænkere, og dette medfører, at der i stedet er stor fokus på tidligere generationers markante skikkelser. Der blev i årets løb i hvert fald sat fokus på fire bøger, hvoraf to handlede om Johannes Sløk: den ene en biografi af biskop Kjeld Holm *Mennesket er en misforståelse* (Rosinante), og den anden om Sløks religionsfilosofiske tænkning *Mig og evigheden*, red. Lars Sandbeck (Anis). Ole Jensen bidrog med en personlig skildring af K.E.Løgstrup *Historien om K.E.Løgstrup* (Anis) og endelig en biografi af Hans Henningsen om præsten Knud Hansen, der fra 1953-1968 var forstander på Askov Højskole.

Kan vi lære noget af historien? Et bekræftende svar er vel udgangspunktet for al historieforskning. I en tid hvor dialogen mellem kristne og muslimer debatteres, var professor Martin Schwarz Laustens to sidste bøger⁸ i 6 binds værket om danske jøders forhold til kirken siden

8. *Folkekirken og jøderne – Forholdet mellem kristne og jøder i Danmark fra 1849 til begyndelsen af det 20. århundrede* og *Jødesympati og jødehad i folkekirken – Forholdet mellem kristne og jøder i Danmark fra begyndelsen af det 20. århundrede til 1948.* (Forlaget Anis)

Reformationen af særlig interesse, fordi de dækkede tiden fra 1849 til vor tid. Studiet viser, hvor delt kirkens gejstlige var i synet på jøderne, også under 2. verdenskrig, og det er langt fra at være en historie, der er særlig flatterende for kirken.

Økumeni og mødet med islam

Muhammed-krisen fra året før gav anledning til eftertænksomhed og forskellige initiativer til at fortsætte med en positiv dialog med muslimerne i kirkelandskabet. Dansk Missionsråds repræsentantskab vedtog i april 12 teser, som skulle bidrage til en anerkendelse af mennesker med en anden tro end den kristne. Teserne var inspireret af den engelske filosof John Lockes *Et brev om tolerance* fra 1689, som talte for, at kristne skal vise tolerance over for folk med en anden tro. »Forankret i troen på Jesus Kristus må et kristenmenneske vise frisind og dermed give andre mennesker samme mulighed for trosfrihed, som man selv nyder godt af. Det er det afgørende udgangspunkt for de følgende teser« hed det i indledningen til *Teser om anerkendelse af mennesker, der tilhører forskellige religioner i det multireligiøse samfund*.⁹ Teserne var opdelt i 4 teser til hele samfundet, 4 til kirken og de sidste 4 til folk, der tilhører andre religioner og talte for en gensidig respekt af hinandens tro med plads til at missionere over for hinanden, til at ytre religionskritik og diskutere religion. Samfundets retsgrundlag skal respekteres af folk med anden tro end den kristne, men der var også en klar opfordring til samfundet om at give frihed til at folk med anden kultur end den danske »til at udtrykke deres kulturelle og religiøse særkende og værdier, som de fx kommer til udtryk i særlige spisevaner, anderledes klædedragt og anden dags-, års- eller livsrytme.«

Lederen i Kristeligt Dagblad sagde om teserne, at »(d)et er tankevækkende, at det er kirkens allermest missionerende og aktivt udadfarende dele, der ellers ofte udsættes for kritik, der har formuleret disse leve-regler. Hvis samme grad af frihed og frisind var til stede i alle religiøst aktive samfund, ville verden hurtigt blive et bedre sted at leve.« (25.4.) Lederen efterlyste i øvrigt et tilsvarende »lige så forsonende tesema-geri« fra muslimsk side.

Under Muhammed-krisen kom det til en diskussion blandt teologer omkring Confessio Augustana, hvor der i første artikel om den treenige Gud fordømmes »alle kætterier, som er opstået imod denne artikel«,

9. Teserne kunne læses på Dansk Missionsråds hjemmeside.

heriblandt muslimerne. Mens de lande, som Folkekirken normalt sammenligner sig med, har Norge og Sverige valgt også at betragte bekendelsesskriftet som et historisk dokument, hvorfor man ikke ser det nødvendigt at ændre det, mens der i Tyskland er kommet en version, hvor fordømmelsen af kætteriernes er sat ned i en fodnote.

Herhjemme blev det til spørgsmål som, hvordan man i dialogens ånd skulle forholde sig til denne artikel? Og nogle gik så vidt som til at spørge om Confessio Augustana burde revideres? Spørgsmål der i første omgang kun så ud til at være et udbrud af krisen og gå i sig selv, men alligevel blev hængende. Derfor kom en arbejdsgruppe¹⁰ under Det mellemkirkelige Råd med et notat den 7. juni, der skulle diskuteres blandt biskopperne på et møde i december. I notatet *Confessio Augustanas (Den augsburgske Bekendelses) fordømmelser – er de bindende i dag for en evangelisk-luthersk kirke?*¹¹ tog man udgangspunkt i de to positioner, der kom til udtryk i teologers strid, nemlig den ene der ser artikel 1 som en opfordring til en kritik af islam med afvisning af dialogen, og den anden der vil have fordømmelsen trukket tilbage for at kunne føre en dialog med islam. Notatet korrigerede begge holdninger og fandt, at det er muligt at fastholde CA som bekendelsesskrift samtidig med en åben dialog. Dialogen udhuler ikke bekendelsen ligesom fastholdelse af bekendelsen også indebærer en tilbagevisning af modsatte opfattelser. Notatet gjorde meget ud af at fremhæve enten/ellerholdningen (dialog/opgør) som et falsk alternativ og pegede i stedet på at mødes i en samtale omkring enighed og uenighed.

Kritik af notatet udeblev ikke. Professor, dr.theol. Svend Andersen mente, det var »for slapt« og efterspurgte »et forum, som kan diskutere bekendelsesskriftet, og efter et sådant skal biskopperne pinedød komme med et udspil, der afsætter klare grænser for den danske folkekirkes fortolkning af forholdet til islam.« (Kr.D. 22.8.) Biskop Steen Skovsgaard (Lolland-Falsters Stift) savnede en klar besvarelse af notatets eget spørgsmål: *Er fordømmelserne bindende i dag for en evangelisk-luthersk kirke?* Biskoppen prøvede selv at besvare dette spørgsmål i et debatindlæg i Kristeligt Dagblad (22.8.): »Derfor bør vi efter min mening læse og forstå CA's fordømmelser som dette, at vi som kristne afviser islam, men naturligvis ikke muslimer. Ordet »fordømmelse« et

10. Formand for arbejdsgruppen var biskop over Fyens Stift Kresten Drejergaard. Derudover deltog sognepræst Torben Hjul Andersen, cand.theol. Ida Auken Nielsen, sognepræst Lars Bom Nielsen, lektor Peder Nørgaard-Højen, sognepræst Peter Skov-Jakobsen og professor Peter Widmann.

11. Notatet blev bragt i *Præsteforeningens Blad*, 24. august 2007/34 samt kunne læses på www.interchurch.dk.

voldsomt ord, og CA er som bekendt skrevet i en kampsituation, hvor det har været vigtigt at afgrænse og klargøre den rette lære, og hvor der kan være brug for klare ord. Men er situationen helt anderledes i dag? Det er jeg ikke sikker på.« Biskop Steen Skovsgaard henviste i sit indlæg til den tendens, der er kommet med at »anerkende« i stedet for at »fordømme«. Et synspunkt som bl.a. professor Theodor Jørgensen mener også inkluderer anerkendelse af den andens religion. Biskop Steen Skovsgaard var derimod betænkelig ved, hvad denne anerkendelse indebærer, og hvordan den skal tolkes. Han understregede den for ham vigtige skellen mellem person og religion, mellem islam som lære og muslimer som medmennesker for derved at kunne modsige islam, men møde muslimer med »respekt, åbenhed, kærlighed og tillid.«

Da biskopperne i begyndelsen af december diskuterede dokumentet (CA) stod det klart, at der ikke ville komme noget forklarende tillæg til bekendelsesskriftets fordømmelse af islam.

Danske Kirkedage fandt sted i maj i Haderslev for første gang med en protektor, prinsesse Benedikte, der deltog i åbningsgudstjenesten. Temaet var *Kirke over grænser* med fokus på kristendommens rolle på tværs af politiske, nationale, konfessionelle og psykologiske skel. »Grænser er ikke noget, man kommer let over. Stærke følelser, smertefulde erfaringer, angst eller fordom danner grænser mellem mennesker, nationer, kirkesamfund og religioner«, sagde formanden for komiteen Danske Kirkedage 2007, Helle Christiansen, ved åbningen.

Forholdet mellem stat og kirke var ét af emneområderne og blev indledt med en debat mellem Jyllands-Postens kulturredaktør Flemming Rose, biskop Niels Henrik Arendt (Haderslev Stift), politiker og forfatter Rune Engelbreth Larsen og talsmand for Muslimer i Dialog, Zubair B. Hussain.

Mere end 1500 deltog i dette økumeniske arrangement – unge såvel som gamle – man kom for fællesskabets skyld og for at hente inspiration til kirkearbejdet. Problemet omkring nadverdeltagelse i afslutningsgudstjenesten fra kirkedagene i Roskilde tre år tidligere, havde man løst i Haderslev ved simpelthen at fejre gudstjenesten uden altergang. Det var katolikkerne glade for og deres biskop Czeslaw Kozon kommenterede beslutningen med følgende ord: »Det bliver en ærligere form for fælles fejring, når vi begiver os helhjertet ud i det, vi er enige om, nemlig beder, hører Guds ord og lovpriser Gud sammen. Det kan vi uden forbehold gøre i fællesskab. Vi må med smerte erkende, at når det gælder nadveren, har vi nogle skridt at gå, før vi kan være fuldt enige.« (Kr.D. 16.5.)

Kunne katolikker deltage i kirkedagene, var der andre, der meldte fra, bl.a. højrefløjen i kirken, som ikke følte sig godt tilpas ved den store politiske fokus i kirkedagenes emner.

Epilog

Analyseinstituttet Zapera undersøgte på vegne af Kristeligt Dagblad danskernes holdning til lukning af kirker på grund af det faldende medlemstal og den manglende interesse for søndagsgudstjenesten. 54 % mente, det var i orden at lukke kirker og bruge den til andet formål; dog faldt dette ned til 39 %, hvis det drejede sig om ens egen sognekirke! Undersøgelsen var baseret på interview med 976 danskere. (Kr.D. 15.10.) Man kan spørge, om dette er et repræsentativt udvalg, men undersøgelsen viser en holdning, som allerede er kendt i samfundet. Lektor Peter Lodberg fra Aarhus Universitet opsummerede danskernes holdning til Folkekirken således: »Den almindelige opfattelse i dag er, at kirken skal være der, hvis vi har brug for den, og hvis danskerne ikke føler, at de får noget for deres penge, bakker de op om at lukke den.« (Kr.D. 15.10.)

Man føler sig således tættere knyttet til sin sognekirke end andre kirker, men langt de fleste oplever ikke længere sig selv som en del af kirken i form af en menighed, der samles omkring sakramenter og forkyndelse. Dette er man opmærksom på, og der fokuseres på at nå ud til unge og familierne. Mission gælder ikke kun de fjerne menigheder ude i verden, men ligeså vel kirkens sogn.

Der arbejdes på at finde inspiration for fremtidens kirke, der debatteres mission, og kirkens økonomi er ikke blot sat til debat, men omlægges i nye strukturer, der vil tegne fremtidens kirke for de næste mange år, hvis ikke unge politiske kræfter samler flertal til at få adskilt kirke og stat, og en helt ny situation opstår.

Kirken skal være synlig og turde blande sig i de emner, der rører sig i samfundet!

Kirken må ikke være politisk, og præster skal prædike, så de ikke træder nogen over tærne!

Begge disse modsat rettede holdninger har deres tilhængere blandt gejstlige såvel som hos menigmand. Det kan være svært at finde en entydig formel for, hvordan Folkekirken skal gøre sig selv mere synlig med evangeliet i dag. Præster deler sig i flere forskellige holdninger, selv biskopperne, der bestræber sig på at melde ud med én stemme, kan være så delte i et spørgsmål, at de opgiver at finde en fællesnævner.

Alle disse faktorer påvirker også præstens rolle, hvor embedsfunktionen ikke længere fremstår så afklaret som tidligere. Den kan som alt det andet også sættes under debat. Sognepræst Kirsten Staghøj Sinding gjorde sig nogle overvejelser¹² om præstens arbejdsvilkår, hvor troværdigheden som præst i dag handler om personen og ikke længere om embedet: »Bopælspligt, tilstedeværelsespligt, en forbilledlig kristen livsførelse, der som regel er forbundet med bestemte borgerlige livsformer, som ægteskab og familie, og udfordringerne til embedet kommer mere og mere i konflikt med individets selvforståelse, såsom ret til frihed og privatliv, og ret til individuel livsudfoldelse.

Dette medfører ikke alene usikkerhed i forhold til rollen som præst, det medfører også usikkerhed i forhold til forkyndelsens indhold. Det er ikke længere embedet, der bærer personen, men personen, der bærer embedet.« (Side 811)

Der er mange opgaver af økonomisk og administrativ karakter, der er under omformning. Midt i dette skal Folkekirken finde sig selv som kirke indadtil med en menighed, der både stiller krav om service samtidig med den søger svar på religiøse spørgsmål andetsteds. Men der skal også ses ud over egne grænser i mødet med andre religioner og en dialog med disse. Der stilles store krav og kaldes på energi og visioner fra de mennesker, der i årene frem skal tage ansvar for disse opgaver – det være sig menighedsråd, præst og de kirkelige funktionærer, men der blev i årets løb også peget på de kirkelige organisationers force til at hjælpe i folkekirke regi, ligesom der fra politisk side blev foreslået at trække på menighedens praktiske hjælp i f.eks. gudstjenestesammenhæng.

Set ud fra et kirkehistorisk perspektiv er det en spændende tid!

12. »Professionel stolthed – daglig arbejdsglæde«, *Præsteforeningens Blad* 2007/40 s. 810-815.